

ШЛЯХ ДО СВІТЛА СВОБОДИ В ТЕМРЯВІ ОСВІТНІХ ХАЩІВ

Будь-яка влада прагне до зміцнення, нерідко змушуючи систему освіти виконувати пропагандистську функцію. Це сприяє становленню та зміцненню авторитаризму чи тоталітаризму. Як це подолати?

14 Жовтня 2026 | Декомунізація освіти та науки | Реформи | Політика і право

АВТОР: ВАСИЛЬ МАГАС

Освіта, просвіта чи самоосвіта тісно пов'язані із просуванням тих чи інших цінностей, ідей, принципів тощо. Зрозуміло, що державна система освіти не може стояти осторонь цих процесів. Щонайменше, — вона покликана виховувати в суспільстві почуття патріотизму.

Оскільки будь-яка влада прагне до зміцнення, то не дивно, що одержавлена система освіти набагато гірше справляється із просуванням ідей Свободи.

Як показує історія, система освіти нерідко починає виконувати пропагандистську функцію і цим самим стає інструментом зміцнення політичної влади та сприяє становленню та зміцненню авторитаризму чи тоталітаризму. Тобто із просуванням ідей АНТИ та ЛЖЕ-СВОБОДИ сучасна освіта справляється дуже добре.

Парадоксально, але до влади дуже часто йдуть саме під гаслами свободи. Згадаймо Французьку революцію чи більшовицький переворот 1917 року в Росії! Ми знаємо, що з цього вийшло. Тут постає питання – наскільки сучасна система освіти може бути інструментом просування ідеї Свободи?

Українська система освіти як продовження владних інституцій

Якщо говорити власне про українську систему освіти, то середня та вища школа повністю інтегрована в систему чинної влади. Керівництво освітніх закладів – це продовження цієї системи зі слухняними виконавцями волі державного апарату.

Зрозуміло чому це відбувається саме так – освітні заклади залежні фінансово, їхня діяльність суворо регламентована та контрольована.

Не зрозуміло чому, але видається, що самі освітяни у своїй абсолютній більшості ментально не здатні бути вільними? Не кажучи про те, щоб боротися за Свободу!

Поголовна вакцинація в системі освіти – цьому підтвердження. Працівники освіти провалили тест навіть на спроможність відстояти своє невіддільне право приймати рішення, що стосуються особистого здоров'я. Зверніть увагу – чим займається МОН в умовах війни: просування ЛГБТ-порядку денного, акредитацією і перевітками, змінами професій і фахів. Ніби їм достеменно відомо, коли закінчиться війна та яких спеціалістів потребуватиме післявоєнна Україна! Тобто бюрократичний апарат, попри обставини, відтворює самого себе!

ІНШИЙ АСПЕКТ – ОСВІТА НЕ МОЖЕ НЕСТИ ТІ ІДЕЇ, ЯКІ В НІЙ НЕ ДОМІНУЮТЬ.

Про вплив ідей на розвиток людства зазначають багато видатних економістів – Фрідріх фон Хайєк, Мілтон Фрідман, Вальтер Ойкен та інші.

Навіть ідейний опонент АЕШ Джон Мейнард Кейнс висловився на користь здорового глузду у сприйнятті нав'язуваних молоді ідей.

L «...ідеї економістів і політичних мислителів — і тоді коли вони мають рацію, і тоді, коли вони помиляються, — більш могутні ніж зазвичай думають. Насправді світ цим тільки і керується. Люди практики, які вважають себе такими, що абсолютно не піддаються інтелектуальним впливам, переважно виявляються рабами якого-небудь економіста минулого. Безумці, які знаходяться при владі, які чують голос з неба, черпають джерела власного безумства із праць якого-небудь академічного писаки, який творив декілька років тому. Я впевнений, що силу корисливих інтересів значно перебільшують у порівнянні із поступовим просочуванням ідей. Правда це приходить не одразу, а після того, як мине певний проміжок часу. У сфері економічної і політичної філософії не так уже багато людей, які піддавалися впливу нових теорій після того, як вони досягли 25 і 30 літнього віку, і тому ідеї, які державні службовці, політичні діячі і навіть агітатори застосовують до поточних подій, у переважній частині не є новітніми. Але рано чи пізно, саме від ідей, а не від корисливих інтересів іде небезпека як для блага, так і для зла»¹. **Г**

Відомо, що лише одиниці з філософів здатні продукувати нові сенси. Більшість із нас можуть лише доносити те, що колись вивчали в університетах. За словами Фрідріха фон Хайєка, у своїй більшості професори, журналісти та інші так звані інтелектуали – secondhand dealers in ideas «торговці ідеями з других рук», простіше кажучи – торговці потріпаними ідеями.

Подумаймо, які сьогодні суспільно-політичні ідеї можуть домінувати в освіті?

Чого ж можна чекати від нинішньої системи освіти, якщо ідеї свободи в суспільстві викорінювалися впродовж багатьох поколінь!?

Національне опитування викладачів коледжів та університетів, проведене у США у 2005 році, показало, що ліберали та демократи значно переважають консерваторів та республіканців. Суспільні науки належать до найбільш ліберально (тобто – лівацьки) орієнтованих академічних галузей - 75% викладачів суспільних наук ідентифікували себе лібералами і лише 9% — консерваторами. І ці відмінності не обмежуються лише елітними університетами чи соціальними та гуманітарними науками.²

Тобто у США уже 20 років тому три чверті професорів суспільних наук були лівацьких поглядів! Зрозуміло, що сьогодні у професорсько-викладацькому середовищі в Україні, завдяки сучасному мейнстриму, частка не лівих, напевно, — в межах статистичної похибки.

Потрібно зазначити, що це є проблемою не лише української освіти. Ще Карл Поппер зазначав, що «...саме Платон винайшов наші середні школи та університети. Я не знаю кращого аргументу на користь оптимістичного погляду на людство, переконливішого доказу його невмирущої любові до правди й порядності, його самобутності, непоступливості та здоров'я, ніж та обставина, що людство не було цілковито знищене цією спустошувальною системою освіти».³

Який світогляд формує українська освіта?

ЧИ МОЖЕ НИНІШНЯ СИСТЕМА УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ БУТИ РУПОРОМ СВОБОДИ? НА НАШ ПОГЛЯД, – НІ, НЕ МОЖЕ. ІДЕЇ, ЯКІ ТУТ ДОМІНУЮТЬ, ЗАПЕРЕЧУЮТЬ СВОБОДУ.

Тому зовсім не дивно, що на побутовому рівні для значної частини українців держава видається у вигляді грецької богині світу Ейрени із «рогом достатку» в руках. За легендою, достатньо потрусити ним, як із рогу посиплються потрібні блага. Не випадково навіть багато освічених людей розглядають державу як джерело і рушій економічного розвитку. Ключ до успіху – збільшення державних витрат. Або ж, — вливання додаткової

¹ Кейнс Джон М. Общая теория занятости, процента и денег. Изд-во иностр. литературы, М.: 1949. с. 370.

² Rothman, Lichter, and Nevitte: Politics and Professional Advancement Among College Faculty.

Доступно з: https://www.researchgate.net/figure/Political-identification-of-college-professors-by-field_tbl1_40823273

³ Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Том 1. /Перекл. з англ. О.Коваленка. - К.: Основи, 1994. - с. 157.

грошової маси. Цілком закономірно, що успіхом користуються ті політики, які в очах виборців виявляються більш переконливими, що вони краще зуміють трусити «рогом достатку» задля того, щоб кожен отримав те, чого він там бажає: зарплати, пенсії, субсидії, державні замовлення, фінансування окремих проектів і т.д.

Дещо іншим і не настільки примітивним символом держави в очах українців може бути «казан». Адже це передбачає принаймні розуміння того, що із казана не можна нічого почерпнути, якщо туди нічого не налити. Тому особи із таким баченням найбільше мислять інтересами наповнення державної скарбниці. Для них цілком звично по-хазяйськи розмірковувати над тим, що додатково отримує чи втрачає держава від тієї, чи іншої політики, діяльності, події тощо. Зрозуміло, що обов'язок кожного підданого стає служіння наповненню державного казана. А далі, — наступають обов'язки держави, яка реалізовує спільні суспільні інтереси, зокрема, виступає генератором економічного росту.

Сьогодні, якщо говорити образно, середня школа формує розуміння держави у формі «рогу достатку», вища економічна – «казана».

Завдяки цьому можна стверджувати, що на 95% українська економічна наука займається тим, що обслуговує потреби державного апарату і обґрунтовує його подальше розростання.

Це зумовлене тим, що методологію української економічної думки визначає телеологічне бачення природи суспільних порядків, як результату свідомого задуму та дії людини. На такому розумінні й базується нинішнє нестримне бажання все навколо «удосконалювати». При цьому не помічаючи те, що коло проблем неухильно зростає.

На телеологічних засадах ґрунтуються сотні наукових статей, абсолютна більшість кандидатських та докторських дисертаційних робіт. Як правило, у них ставиться за мету розкрити зміст певної суспільної проблеми, запропонувати як мало б бути (модель) та вказати як цього можна досягнути (як збудувати).

Зміст та структура нинішніх дисертацій проста – теоретичні викладки, тобто аналіз подібно написаних, аналіз того, що є, і пропонування того, що має бути. В основі – зухвала впевненість цих "соціальних інженерів", що для цього вони наділені відповідними знаннями та повноваженнями.

Зрозуміло, що усі вони апелюють до держави, як суб'єкта, який покликаний втілювати запропоновані ними проекти.

Тому зовсім не віриться, що нинішня система освіти та науки може працювати на Свободу.

Свободу можуть проштовхувати лише ідеологи, а підтримувати – політичні партії й громадські рухи. Освіта у майбутньому лише закріпить результати їхніх зусиль.

У Декларації США про незалежність, ухваленої 4 липня 1776 року проголошено:

«Ми вважаємо за самоочевидні істини, що всіх людей створено рівними; що Творець обдарував їх певними не відбірними правами, до яких належать життя, свобода і прагнення щастя; що уряди встановлюються між людьми на те, щоб забезпечувати ці права, а влада урядів походить зі згоди тих, ким вони управляють; що в кожному випадку, коли якась форма правління стає згубною для такої мети, народ має право змінити або скасувати її й встановити новий уряд, опираючись на такі принципи та організовуючи його владу в такі способи, які видаються народу найдоцільнішими для досягнення своєї безпеки й щастя»⁴.

Чому американці тоді повірили батькам-засновникам Америки? Бо в них була віра у Творця, щирість намірів батьків-засновників та розуміння суті головної Ідеї.

Коли й хто може впровадити ідею свободи в Україні?

Як і у всіх інших випадках – це відбудеться лише тоді, коли будуть ті, хто готовий за цю ідею вмирати. Християни вмирали і вмирають в ім'я Ісуса Христа. Націоналісти вмирали і вмирають сьогодні за Україну.

Українські ліберали не готові вмирати за свободу. І не тільки тому, що більшість серед них не є ні християнами, ні націоналістами, за свободу можна померти лише тоді, коли дуже хочеться жити, а життя в неволі є нестерпним.

НИНІШНЯ СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ САМЕ ТАКА: СВОБОДА СТАЄ УМОВОЮ ЖИТТЯ!

⁴ Декларація Незалежності. Ухвалена Конгресом 4 липня 1776 року. http://www.archives.gov/exhibits/charters/declaration_transcript.html

Мілтон Фрідман доводив, що Держава пожирає Свободу. Чим більше Держави, тим менше Свободи.⁵

Війна показала в чому має полягати сама суть держави.

Стає зрозуміло, що держава – це не засіб задоволення економічних і соціальних забаганок, як це звикли вважати українці!

Держава Україна, на мій погляд, – це єдино можлива політична форма виживання української нації. Її головне призначення – гарантувати зовнішню безпеку і внутрішню свободу — і саме це повинно стати її суттю.

СЬОГОДНІ В УКРАЇНІ СТВОРИЛИСЯ НАЙКРАЩІ ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ПЕРЕМОГИ СВОБОДИ.

Державний апарат продемонстрував свою неспроможність виконувати головну, безпекову функцію держави. Неспроможність тоді, коли стоїть питання бути чи не бути Нації.

Ця неспроможність проявилася як до війни, на початку війни, і не зменшилася і зараз.

Тому головна вимога часу – скасувати усі функції держави, якщо вони не пов'язані із вимогами зовнішньої безпеки!

Наше ж головне завдання – формувати Ідеологію свободи.

Ідеологія свободи в сьогоднішніх умовах не може не спиратися на ідею Нації та на Християнство. Не можна говорити про свободу і боротися з націоналізмом – у РФ свободи ніколи не було і не може бути в принципі. Не можна говорити про свободу і боротися з християнством. Християнство – це підґрунтя свободи, умова відповідальності та активної людини, умова мінімізації трансакційних витрат, без чого неможлива мінімізація участі держави, умова суспільної довіри.

Довіра – це саме те, чого сьогодні найбільше бракує. Ми вимагаємо тотального відеоконтролю, адже ми перестали вірити слову поліцейського, і, навіть, учителя.

Зараз же – навпаки, ми бачимо як держава руйнує те, що лежить в основі побудови горизонтальних суспільних зв'язків, — християнські цінності.

Вільна людина у вільній державі повинно стати головною національною ідеєю.⁶

Християнство, утверджуючи повагу до гідності та вільної волі людини, її відповідальності перед Богом, має стати духовною основою побудови української держави.

Висновки

Основні завдання національної ідеології:

- 1 Задавати такі індивідуальні психологічні та ціннісні установки, які б сприяли підвищенню економічної та соціально-політичної активності усіх громадян та відповідальності кожного із них перед сім'єю, громадою та державою в цілому;
- 2 Сприяти мінімізації непродуктивних втрат внаслідок упорядкування внутрішньої конкуренції;
- 3 В умовах глобалізації, коли загострюється конкуренція за ресурси, вона повинна мобілізувати націю на нагромадження капіталу, протидію зовнішнім організованим інтересам та повинна спонукати до зовнішньої експансії.

У протизагуга економічному націоналізму, в основі якого лежить ідея протекціонізму щодо національного виробника, в умовах глобалізації суть економічного націоналізму повинна визначати ідея зміцнення конкурентоспроможності кожного українця, як необхідної умови зростання конкурентоспроможності нації в цілому.

Сьогодні ми повинні займатися просто просвітою, а пропагандою – пропагандою Свободи.

⁵ Фрідман М. Капіталізм і свобода//Пер. з англ. – К.: Дух і літера, 2010.

⁶ Магас В. Індивідуалізм як ідея нації. Доступно з: <https://zbruc.eu/node/64690>

Сьогодні ми повинні займатися просто просвітою, а пропагандою – пропагандою Свободи.

Для підвищення ефективності цієї пропаганди треба виділити ключові пропагандистські точки:

- 1** Державний апарат показав і показує свою неефективність практично по всіх напрямках перед війною, на початку війни, так і на п'ятий рік війни.
- 2** Враховуючи трансцендентний характер війни, потрібно ставити питання – з чим він може взагалі справлятися? Чи не потрібне звуження його функцій?
- 3** Бюрократія, яка захопила державу, в умовах війни прямо працює на ворога. Кожна витрачена гривня, не пов'язана із зовнішньою безпекою, — працює на ворога.
- 4** Державний апарат, насамперед МОН, як ніколи займається просуванням антихристиянських цінностей. Це не тільки руйнація суспільства, в умовах війни – це пряме підігрування російській пропагандистській машині.
- 5** 90 відсотків нинішнього чиновництва, поліції – потенційні колаборанти, оскільки вони нічого іншого, як прислужувати системі не вміють.

Лібералам сьогодні треба бути просто чесними і нинішня ситуація цьому сприяє.

Всі аналітичні матеріали Міжнародного Інституту Свободи (ILI) на офіційному вебсайті www.ilibertyinstitute.org доступні для вільного вивчення, цитування та поширення з релевантним посиланням на джерело.